

ПРАВО РЕВОЛУЦИЈЕ И РЕВОЛУЦИОНИСАЊЕ ПРАВА. Поводом објављивања зборника радова совјетских теоретичара раног периода *Совјетске теорије права* (П. И. Стучка, Ј. Б. Пашуканис, И. Разумовски, А. Ј. Вишински. — Загреб, Глобус, 1984, стр. 507.

Право је скуп норми којима се регулишу друштвени односи; његова регулативна функција, као и нужно санкционисање неизвршења норми, захтевају стабилност и релативну трајност правног поретка, па је то узрок да је право конзервативно по правилу, а само ретко и изузетно је место револуционарних промена. Да би дошло до таквих измена у праву, неопходно је да дође до битних, суштинских измена у друштву. Такве промене догодиле су се у руском друштву после октобарске револуције: промена основног друштвеног односа, урбанизација и масовне миграције становништва, успостављање новог економског и политичког система, што је захтевало да и право прати ове промене. Први акти нове власти — декрети из 1917. године, а затим Устав РСФСР из 1918. године, имају као основну заједничку формалноправну карактеристику двојакост, односно у једном свом делу су правни акти, а у другом представљају декларације револуционарних начела (економских, политичких).

Стварање новог права било је задатак који се морао обавити, а који је совјетске руководиоце суочио са две велике тешкоће: прва је недостатак адекватних правних институција, укључујући и терминологију, које би одговарале новим односима. За редован и неометан правни промет нужно је било не напуштати класичне институте римског права (облигационоправни односи). Друга тешкоћа састојала се у томе што су недостајали правници-стручњаци, јер су грађански теоретичари које је револуција затекла у Русији, емигрирали у друге земље, или су само привидно прихватили одредбе новог права, не прихватајући и стварне новине које је то ново право унело у свакодневни живот. Ови грађански правници сматрали су да ново право може бити интегрисано у постојеће без битних измена суштине било једног било другог. Стога је био веома тежак и одговоран посао малобројних правника-марксиста, који су предузели промену целокупног правног система почев од основних принципа власти, преко стварања нових института права до измене правног, нарочито кривичног поступка. У крајњем циљу они су тежили стварању нове правне свести најширих маса становништва. Ови циљеви нису могли бити остварени брзо из објективних разлога, а реализовани су веома неуједначено услед јачања оних тенденција које ће политички интервенционизам претворити у правило изнад владавине права, а правосуђе у оруђе политичког апарата. Зато је формативни период совјетског права и нових правних теорија уједно и период револуционисања права, и траје од револуције до 1928. године, да би се потом све више сводиле на формалне промене у оквиру циљева и потреба стаљинистичке државе.

Основна питања која су покренули совјетски правни теоретичари, конститутивна су са становишта стварања нове државности и новог

права. Петар Стучка поставља проблем одређења нове државе и новог права: „Кад је В. И. Лењин говорио да ће пролетаријат умјети извести 'велику културну револуцију' тек пошто освоји државну власт и створи нову државу пролетерског типа, тј. совјетску власт, те се његове ријечи потпуно односе и на право као облик организације друштвених односа, тј. односа производње и размјене. Било би разумно повјеровати да је тако грандиозна реорганизација друштвених односа могућа у облицима који су једноставно посуђени од буржоазије“ (стр. 4). Примарни задаци совјетских правника били су стварање нове теорије државе и права засноване на марксистичком учењу, као и новог грађанског права. Но и на практичном плану правне технике отварају се питања актуелна и данас — претерани нормативизам захтева читаве институције; то је проблем са којим ће се суочити све савремене државе: настајање права врши се по принципу масовне индустријске производње. Стучка је сажето одредио тај проблем: „Сама производња права попримила је чисти облик крупне (творничке) производње, за његову примјену и тумачење саздани су прави храмови гдје ритуали свећеника тог права протјечу у складу с методама крупне производње. А само подручје права остаје за обичнога, непосвећеног смртника нека врста тајанства, не гледајући на то да је он обавезан познати га и да се тим правом регулирају најсвакодневнији односи људи“ (стр. 10). Совјетски теоретичари, пре свега Пашуканис и Стучка, предузели су одговоран и сложен посао повезивања марксистичких теоријских поставки о држави и праву са револуционарном праксом. Њихова заслуга није у томе што су били први правници који су се суочили са тим задатком, већ што су као правни теоретичари и практичари, вршиоци највиших функција у совјетском правосудју, обавили тај посао на начин који импресионира сваког објективног читаоца. Њихови теоријски радови имају и своје недостатке, од којих је најмањи — брзо настајање и небрижљиво редиговање; правна терминологија није увек усклађена са суштином питања о којем се расправља, а револуционарна патетика на неким местима замењује рационалан поступак аргументованог доказивања сопствених принципа и начела. Међутим, ови аутори су у праву видели средство, а не циљ револуционарне промене друштва. Њихове анализе историјских и актуелних друштвених процеса засноване су на принципу легитимитета, што претпоставља два услова: 1) нико, било појединац или институција, није изузет од деловања права, 2) политичке и друге слободе грађана могу се остварити само ако буде испуњен услов да политика постане посао свих, *res publica*.

Уколико се пажљиво размотре два предавања врховног тужиоца СССР Андреја Вишинског, ова два принципа нису постојала, нити су могла да буду реализована тридесетих година.

Поред егзегетичког метода у тумачењу права, совјетски теоретичари применили су социолошки метод, у смислу анализе која им је била позната из Енгелсовог *Порекла породице, приватне својине и државе*. Њихови радови садрже еклектички приступ појединим проблемима или понављање познатих идеја оснивача марксизма. Међутим, искуство у стварању совјетског правног система даје ону специфичну тежину и значење које савремени правници и други читаоци треба не само да уважаје, већ да и даље развијају: критички став према постојећим правним институцијама које нису схваћене као ауторитет по себи, већ као оптимално решење у конкретним друштвеним условима, према томе подложне и доступне променама, дограђивању и побољшавању. Ови писци су, обузети идејом револуционарне промене друштва, понекад некритично једностранни према буржоаском праву, теретећи га и за оне проблеме и нејасна решења која не могу до краја бити разрешена (на пример, проблем правичности — у апсолутном, и у конкретном смислу, у облигационим односима — правична накнада штете). Но Пашуканис, Стучка и други совјетски правни теоретичари дали су садржајну и темељиту критику економистичких теорија, које су после првог светског рата преовладале на многим европским универзитетима. Стучка о томе пише: „...уопће цијели развој буржоаских односа иде према

обезличењу односа доминације или производње, јер таква *безлична доминација* добива карактер ствари, претвара се у фетиш и, што је најглавније, отежава исправан поглед на ту експлоатацију као на експлоатацију човјека по човјеку. То је уједно поријекло оних назирања која јуридикчим односима као вољнима настоје супротставити економске односе, нпр. производне не као *вољне*, него једноставно *опредмећене*" (стр. 63).

Радови совјетских теоретичара нису апстрактне анализе, већ конкретни пројекти решавања правних и ширих друштвених питања. У тим пројектима нашли су се и утопијски елементи као што је идеја „о два законодавства — популарном и официјелном“ (видети стр. 124), но појава таквих идеја законито прати периоде великих друштвених промена. У овим расправама садржани су елементи на које савремени правник треба да обрати пажњу — одмереност, посебно у погледу домета и улоге санкција, као и критички став према претераном нормативизму и правном догматизму.

Дубравка Стајић